

JONGGE HELDEN

TOOLKIT GENDERSENSITIEF JEUGDWERK

EEN WOORDJE UITLEG

Bij Jonge Helden willen we natuurlijk dat iedereen zich goed voelt op onze initiatieven, dat iedereen het gevoel heeft zichzelf te kunnen zijn. Kinderen en jongeren die op zoek zijn naar hun eigen seksuele oriëntatie en genderidentiteit en het gevoel hebben dat ze afwijken van wat “normaal” is kunnen zich hierdoor sterk “anders” voelen. Genderstereotiepe ideeën spelen een grotere rol in onze samenleving dan je zou denken. Deze ideeën kunnen de mogelijkheden en verwachtingen van kinderen beperken. Precies daarom is een gendersensitieve houding bij jeugdwerkers belangrijk. Een groep Jonge Helden vrijwilligers ontwikkelde een toolkit vol tips voor gendersensitief jeugdwerk.

De toolkit bestaat uit 3 delen:

- **Infobundel gender en seksualiteit**

De bundel omvat achtergrond informatie over gender, seksualiteit en de ontwikkeling hiervan bij kinderen. Maar ook over waarom het belangrijk is om hierbij stil te staan in het jeugdwerk.

- **De gender flowchart**

Met behulp van deze flowchart kom je erachter hoe gendersensitief het thema en verhaal van jouw activiteit zijn en waar je nog meer op kan inzetten.

- **De checklist gendersensitieve begeleidershouding**

Deze checklist kunnen de vrijwilligers tijdens een activiteit kunnen gebruiken om hun eigen begeleidershouding in vraag te stellen op het gebied van gendersensitiviteit.

INHOUDSTAFEL

Infobundel gender en seksualiteit

Wat is gender?

Geslacht versus gender

Seksuele oriëntatie en fluiditeit

Wat is genderneutraliteit?

Gendergelijkheid

Wat is seksualiteit?

De ontwikkeling van seksualiteit en gender bij kinderen

Kleuters (4-6jaar)

Kinderen (6-10jaar)

Tieners (10+ jaar)

Waarom is het belangrijk om hierbij stil te staan?

Stereotypen, hoe vermijd je ze?

Wat is een stereotype?

Hoe vermijden?

Gender flowchart

Checklist gendersensitieve begeleidershouding

Tips om een gendersensitieve omgeving te creëren

Ga na of je genderbewust voor de groep staat

Tips voor een gendersensitieve begeleidershouding

Bronnen

2

2

2

3

3

3

3

4

4

4

4

5

5

5

6

7

8

8

8

9

9

WAT IS GENDER?

Geslacht versus gender

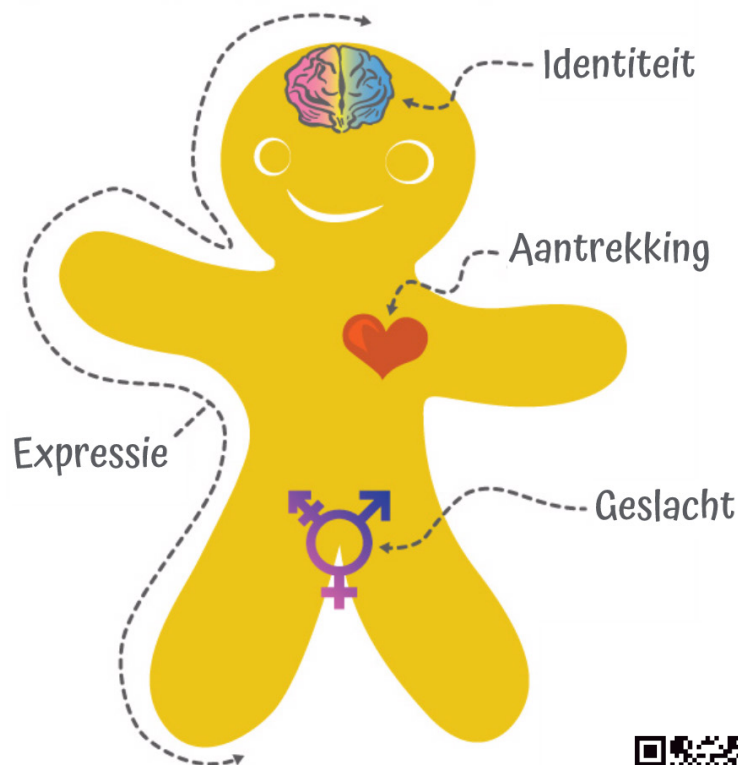
Bij je geboorte wordt officieel je **geslacht** vastgesteld: heb je een vagina, dan ben je een meisje. Heb je een penis, dan ben je een jongen. Op je identiteitskaart komt dan een V (vrouw) of een M (man). Het geslacht gaat dus over de lichamelijke verschillen tussen meisjes en jongens. Je kan ook geboren worden met variaties van vrouwelijke en mannelijke kenmerken, dit heet intersekse (X) en komt voor bij ongeveer 1 op 1500 mensen.

Daarnaast bestaat er ook zoiets als gender. Dit betekent 'sociaal geslacht' en gaat over sociale rollen en normen voor meisjes en voor jongens. Je **genderidentiteit** is dan of je je een meisje of een jongen voelt, geen van beide, allebei of nog iets anders.

Hoe je je gedraagt, kleedt en toont naar de buitenwereld, heet **genderexpressie**. Je kan je bijvoorbeeld eerder mannelijk kleden en vrouwelijk gedragen of omgekeerd of geen van beide of beide.

Tot wie je je voelt aangetrokken noemen we **aantrekking**. Dat kan gaan van mannen tot vrouwen, maar ook van iedereen tot niemand. Aantrekking kan afhangen van het uiterlijk tot het innerlijk, karakter ... Er zijn allerlei termen om de verschillende vormen van aantrekking te definiëren, bijvoorbeeld: Homo, lesbisch, hetero, biseksueel, panseksueel, aseksueel ...

Om deze vier woorden van elkaar te onderscheiden, worden ze vaak getekend in de vorm van een 'genderkoek'. Die ziet er zo uit:

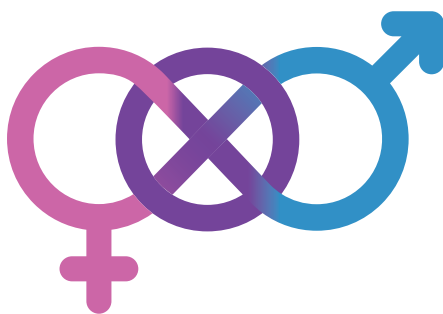
Bekijk het filmpje over de genderkoek via deze QR-code:

Seksuele oriëntatie en fluiditeit

In tegenstelling tot wat veel mensen denken, staat je seksuele oriëntatie niet per se vast voor het leven. Dat is ook de reden waarom we de voorbije jaren het woord 'oriëntatie' zijn gaan gebruiken in plaats van 'geaardheid'. Dat laatste woord doet het immers lijken alsof we ons hele leven dezelfde voorkeuren zouden moeten hebben. Misschien lustte jij als kind wel absoluut geen groentjes en smul je er momenteel van: smaak is veranderlijk, en dat kan ook gelden voor je seksuele of romantische voorkeuren. Zo is het bijvoorbeeld mogelijk dat iemand tien jaar na een coming-out toch verliefd wordt op iemand van het andere geslacht, of omgekeerd.

Let wel op! Niet iedereen ervaart zijn oriëntatie als fluïde of veranderlijk; sommige mensen zijn zeker van hun stuk en hebben hun hele leven lang dezelfde oriëntatie.

Wat is genderneutraliteit?

Genderneutraliteit betekent dat je bewust niet kiest tussen vrouwelijke en mannelijke genderidentiteiten. Je vermijdt om labels te plakken op personen, want er is meer dan alleen man- of vrouw-zijn. Dat betekent dat je meisjes niet enkel poppen geeft om mee te spelen en jongens niet enkel auto's. Gender blijkt nog altijd een belangrijke grond van discriminatie te zijn; zowel tussen mannen en vrouwen als discriminatie omwille van iemands genderidentiteit of genderexpressie.

Gendergelijkheid

Onder gendergelijkheid verstaat men de gelijkstelling en gelijke behandeling van mensen met een verschillend geslacht, gender of geaardheid in het maatschappelijk verkeer en voor de wet. Zo mogen bijvoorbeeld meisjes zich ook inschrijven op boomhutten kamp.

WAT IS SEKSUALITEIT?

Wikipedia definieert seksualiteit als volgt: *“Seksualiteit bij de mens zijn bepaalde gevoelens en handelingen van lichamelijke aard die gepaard gaan met lust en seksuele opwinding. Seksualiteit is van belang voor de voortplanting, voor bevestiging van een relatie tussen personen, en voor het beleven van genot, bijvoorbeeld bij vrijen.”*

DE ONTWIKKELING VAN SEKSUALITEIT EN GENDER BIJ KINDEREN.

Kleuters (4-6jaar)

Kleuters kennen al hechte vriendschappen met leeftijdsgenootjes. Ze kunnen verliefd worden op leeftijdsgenootjes, hun ouders of hun leerkracht. Hier speelt geslacht geen rol, dit heeft ook nog niets te maken met bijvoorbeeld homoseksualiteit.

Kinderen in deze leeftijdscategorie weten nu dat een ‘jongen’ of een ‘meisje’ zijn in principe definitief is, ze gaan op zoek naar rolpatronen: hoe gedraagt een jongen zich eigenlijk? Die bevestiging zoeken ze bij geslachtsgenootjes en door het spelen van rollenspelletjes, zoals: doktertje, mama en papa ...

Volwassenen hebben soms moeite met de voorplantingsvragen van de kleuter, maar door deze vragen te negeren of af te wijzen leren kinderen op deze leeftijd al dat je best kan zwijgen over zulke onderwerpen.

Kinderen (6-10jaar)

Kinderen uit de lagere school spelen graag samen met geslachtsgenootjes. Op deze manier zoeken ze bevestiging over wat ‘mannelijk’ of ‘vrouwelijk’ gedrag is. Vaak zijn er stereotype ideeën tegenover elkaar. Meisjes zijn ‘flauw’ en jongens zijn ‘wild’. Kinderen kunnen ook al verliefd worden, vanaf acht jaar beginnen de eerste schuchtere aanrakingen (het spannend vinden om elkaars hand vast te houden, dicht bij elkaar te zitten, een kus op de wang te geven ...).

Tijdens deze leeftijd worden de schuine mopjes, vieze woorden en rijmpjes bedacht en uitgewisseld. Homoseksualiteit zal op deze leeftijd niet vaak geaccepteerd worden door de groepsnorm. Dit is een belangrijke reden om al op jonge leeftijd het bestaan van homoseksuele etc. gevoelens te bespreken en te normaliseren.

Tieners (10+ jaar)

Je kan met oudere kinderen al werken rond kennis van seksuele oriëntatie en het verschil tussen biologisch geslacht en genderidentiteit. De belangstelling voor volwassen seksualiteit neemt toe, anderzijds kunnen tieners ook heel preuts zijn.

Tijdens de puberteit krijgen de verschillen tussen de geslachten een erg belangrijke betekenis. Jongeren geven vorm aan hun eigen genderrol en kennen er meer emotionele betekenis aan toe. Opvattingen over jongens- of meisjesrollen bepalen sterk de manier waarop jongeren zich gedragen op vlak van seksualiteit en relaties.

Jongeren zijn nog sterk op zoek naar wie ze willen worden. Ze kijken op naar hun muziekhelden en influencers, die vaak genderstereotypen bevestigen. Oudere kinderen zijn gevoelig voor groepsdruk en voor stereotiepe beeldvorming in de media. Daarom is het belangrijk dat zowel de media als opvoedende figuren de jongeren een open blik bieden op het gebied van genderneutraliteit en gendergelijkheid. Ze merken zelf al dat ze verschillend behandeld worden, bijvoorbeeld dat jongens later mogen thuiskomen na een avondje uit. De verschillen die de tieners zelf opmerken kunnen een aanknopingspunt vormen om een gesprek aan te gaan.

WAAROM IS HET BELANGRIJK OM HIERBIJ STIL TE STAAN?

Genderstereotiepe ideeën spelen een grotere rol in onze samenleving dan je zou denken. Deze ideeën kunnen de mogelijkheden en verwachtingen van kinderen beperken. Precies daarom is het belangrijk dat er genderbewust wordt omgegaan met kinderen.

Bij Jonge Helden is iedereen welkom en is het belangrijk dat iedereen zich goed voelt om zo verder te ontplooiën in hun talenten.

Door te spelen, experimenteren, ontdekken en entertainen schept Jonge Helden een kader waarbinnen iedereen zichzelf kan zijn. Om niemand uit te sluiten en iedereen het gevoel te geven erbij te horen is het belangrijk om stil te staan bij het onderwerp gender en seksualiteit.

Kinderen nemen veel op. Wij kunnen de personen zijn die hun leefwereld verbreden en hen laten kennis maken met situaties en beelden die ze misschien niet eerder hebben ervaren. Of net de situaties die voor de meeste kinderen nieuw zijn kunnen voor andere kinderen iets zijn waarmee ze zich kunnen identificeren, bijvoorbeeld twee mama's hebben.

Heb je er al eens aan gedacht dat het niet leuk is om opgedeeld te worden in groepen van meisjes en jongens als je je eigenlijk niet identificeert met één van de beide groepen?

STEREOTYPEN, HOE VERMIJD JE ZE?

Wat is een stereotype?

Een stereotype is een uitvergroot beeld van een groep mensen. Een beeld dat niet meer klopt met de werkelijkheid omdat één eigenschap of een vroegere eigenschap uitvergroot wordt.

Stereotypen kunnen positief of negatief zijn, maar ze blinken vooral uit in het overdrijven. Vaak zijn ze gebaseerd op het gedrag of het uitzicht van een paar mensen die plots het beeld gaan bepalen van de hele groep: alsof er geen geëmancipeerde moslima's bestaan, of geen magere Amerikanen.

Onschuldig? Stereotypen kunnen leiden tot vooroordelen en discriminatie. Bij Jonge Helden proberen we ze daarom zoveel mogelijk te vermijden, hoe je dit doet voor gender stereotypen lees je verderop.

Hoe vermijden?

- Ga op zoek naar verhalen waarbij het geslacht van de personages niet (meteen) duidelijk is, zoals dierenverhalen, zodat alle kinderen zich erin kunnen verplaatsen en hun fantasie geprikkeld wordt.
- Geef genderbewuste feedback. Ook in de complimenten die kinderen krijgen, sippelen gender stereotypen (onbewust) door. Zo worden meisjes vooral geprezen als ze zich lief, zorgzaam en sociaal gedragen, terwijl jongens sneller een schouderklopje krijgen als ze initiatief nemen of zelf iets uitgedokterd hebben. Sta af en toe eens stil bij de feedback die je geeft.
- Benoem ouders niet altijd met 'mama' en 'papa'. Er zijn verschillende gezinssamenstellingen, door hier een andere benaming te geven sluit je geen kinderen uit. Je kan ze benoemen als ouders of zeggen dat de kinderen straks naar huis gaan in plaats van 'mama komt je straks halen'.
- Het is belangrijk dat je rekening houdt met de impact van genderstereotiepe uitspraken. Een kind wiens interesses en talenten niet passen in rolbevestigende hokjes, is misschien bang om die zaken te verkennen en ontdekken. Stel dat een meisje interesse heeft in techniek en graag een brug wil bouwen, maar in de blokkenhoek alleen jongens ziet spelen. Op foto's in die hoek ziet ze enkel mannen aan de slag in de bouwsector. Dit geeft haar het idee dat bouwen enkel voor jongens is, wat haar niet zal aanmoedigen om haar interesse verder te ontwikkelen. Net zoals heel wat jongens niet met poppen willen of durven spelen omdat leeftijdsgenoten zeggen dat alleen meisjes met poppen spelen.
- Breng een positief verhaal. Het gaat niet over zaken verbieden, het gaat over opties verbreden en de diversiteit vergroten zodat alle kinderen zich goed voelen bij Jonge Helden.

Meer tips specifiek voor het uitdenken van een gendersensitief thema/verhaal voor op jouw kamp vind je in de gender flowchart van Jonge Helden. De checklist helpt je dan weer om na te denken over jouw persoonlijke begeleidersstijl, en hou gendersensitief jouw houding voor de groep is.

GENDER FLOWCHART

JONGE HEIDEN

WAT IS HET HOOFDPERSONAGE VAN JOUW VERHAAL?

Een jongen

Leuk, zo'n sterke jongen. Misschien een beetje stereotyp. Maar de jongens zullen zich alvast aangesproken voelen.

Een meisje

Cool! Een grote vrouwelijke rol, dat is origineel!

Het hoofdpersonage is niet perse een meisje of jongen.

Top! Het hoofdpersonage hoeft helemaal geen duidelijk gender te hebben. Een draak kan genderneutraal zijn. Of jouw hoofdrolspeler kan evengoed een meisje als een jongen zijn.

Heeft de jongen een heldhaftige rol? (Moet hij bv. gaan vechten of iemand in nood redden?)

Ja.

Stond je er al bij stil dat dit vaak zo is? Kan het ook anders in jouw verhaal?

Wordt het meisje in het verhaal gered of getroost door iemand anders?

Nee.

Super! Fijn dat jullie de klassieke rolpatronen doorbreken.

Is je rolverdeling gebaseerd op de gender samenstelling van je team (bv. er is maar 1 prins omdat er maar 1 jongen in het team zit)?

Ja.

Weet dat je daar niet perse rekening mee hoeft te houden. Een meisje kan perfect een prins spelen. Probeer in het achterhoofd te houden dat iedereen elke rol kan spelen.

Nee.

Kei goed! Want alles kan en alles mag. Iedereen kan alle rollen spelen.

Is er in jouw rode draad een personage dat niet duidelijk een meisje of jongen is? (Bv. een transgender draak of een ridder zonder gender?)

Ja.

Fijn! Niet elk personage moet een duidelijk gender hebben. Of een gender kan ook meer zijn dan de klassieke splitsing man/vrouw.

Nee.

Dat is misschien iets dat je makkelijk kan toevoegen? Zo kan elk kind zich makkelijk herkennen in een personage.

Gedragen jouw personages zich typisch naargelang hun gender? (Bv. Is de prinses verlegen en de ridder heldhaftig?)

Ja, maar niet lang meer!

Tof dat je er aan wilt sleutelen! Hier enkele tips:
- Een prinses hoeft geen hoog piepend stemmetje te hebben.
- Een draak kan gillen in plaats van brullen.
- Een ridder kan bang zijn van paarden

Nee hoor!

Supergoed bezig! Nog enkele tips voor gevorderden:
- Een jongen die een meisje speelt heeft niet perse ballonnen als borsten en knalrode lippenstift nodig.
- Een meisje dat een man speelt heeft niet altijd een valse baard nodig.
- Ook je kledij kan stereotypes doorbreken, een ridderorde met rokken bijvoorbeeld.

Ja.

Dat hoeft niet erg te zijn, zolang hun liefde voortvloeit uit hun karakter en niet enkel uit hun geslacht. Maar er zijn wel tal van andere opties (naast meisje-jongen), denk maar aan LGBTQ+. De plus toont dat de opties eindeloos zijn

Nee, we hebben geen liefdesverhaal.

Geen probleem! Een rode draad kan heel interessant zijn zonder liefdesverhaal, vol verhalen over vriendschap, avontuur en behulpzaamheid.

Nee, we hebben een ander liefdesverhaal.

Goed bezig, liefde hoeft niet altijd tussen een jongen en een meisje te zijn.

Is je rode draad (deels) gebaseerd op een liefdesverhaal tussen een meisje en een jongen?

Als je over al deze stappen hebt nagedacht is de kans groot dat de meeste kinderen zich zullen kunnen identificeren met één of meer van de personages. Dat is het belangrijkste doel van deze tool. Wil je nog meer weten over gender? Verdiep je dan in de rest van de toolkit.

CHECKLIST GENDERSENSITIEVE BEGELEIDERSHOUDING

TIPS OM EEN GENDERSENSITIEVE OMGEVING TE CREËREN

Probeer in de inkleding van de ruimtes genderstereotiepe afbeeldingen te vermijden. Zorg dat er in jouw kasteel niet enkel trotse koningen en afwachtende prinsessen ophangen, maar ook verlegen ridders en prinsessen die met draken vechten.

Zorg voor genderneutrale wc's op je locatie. Als er bv mannelijke en vrouwelijke symbolen op de wc's hangen, kan je die overplakken met een neutraal logo zoals Knut van Jonge Helden.

Denk bij de inkleding van de personages ook aan gendersensitiviteit. Bv een prinses hoeft niet altijd een roze jurk te dragen, maar kan ook een fancy lederen vestje dragen. Een piraat kan ook een roze houten been met glitters hebben. Voor sommige personages is het niet eens nodig om het gender te definiëren, een dino of vlinder kunnen perfect genderneutraal zijn.

GA NA OF JE GENDERBEWUST VOOR DE GROEP STAAT

	Doe ik niet	Stond ik nog niet bij stil	Doe ik
1. Ik spreek alle kinderen op een genderneutrale manier aan			
2. Ik spreek niet over ouders als "je mama en papa" omdat er verschillende gezinsvormen bestaan.			
3. Ik zorg ervoor dat ik alle kinderen op dezelfde manier behandel, bijvoorbeeld door jongens niet onbedoeld stoerder en meisjes zachter te benaderen.			
4. Ik geef elk kind evenveel en dezelfde complimenten om dezelfde redenen.			
5. Ik ga het gesprek aan met kinderen wanneer ze stereotiepe uitspraken doen.			
6. Ik verdeel kinderen onder in groepen op basis van andere dingen dan hun geslacht.			
7. Ik bied alle kinderen dezelfde spelletjes en materialen aan.			

TIPS VOOR EEN GENDERSENSITIEVE BEGELEIDERSHOUDING

1. Niet elk kind voelt zich aangesproken wanneer het over meisjes of jongens gaat. Zeg eens “kom vrienden” of “kom kinderen” i.p.v. “kom jongens” wanneer je de groep verzamelt. Of denk eens binnen jouw thema, bv. “kom circusartiesten”. Gebruik ook dezelfde toon om meisjes en jongens aan te spreken.
2. Zeg “straks word je opgehaald” i.p.v. “straks komen je mama en papa”.
3. Vraag ook eens aan een meisje om de tafels en stoelen te verplaatsen, i.p.v. daar steeds stoere jongens voor te zoeken.
4. Benoem bij jongens ook hoe attent en netjes ze zijn en bij meisjes ook hoe stoer en sterk ze zijn.
5. Wanneer kinderen stereotiepe uitspraken doen kan je hen hier bewust van maken. Bv. wanneer een jongen een fysieke opdracht wil uitvoeren omdat “meisjes daar niet sterk genoeg voor zijn” kan je een meisje laten tonen hoe sterk zij is. Geef ook zelf altijd het goede voorbeeld door vanuit je personage genderneutraal te handelen. Wanneer je merkt dat kinderen stereotiepe gedachten hebben kan je tijdens een vrij moment zoals de maaltijd het gesprek daarrond aanknopen. Je kan kinderen aanzetten tot nadenken door vragen te stellen zoals “waarom denk je dat meisjes geen kamp kunnen bouwen?”. Sta hier zeker extra bij stil wanneer er deelnemers of teamleden aanwezig zijn die zich niet identificeren met het klassieke patroon van (heteroseksuele) meisjes en jongen.
6. Ga op zoek naar creatieve groepsverdelers die in je thema passen. Bv. iedereen krijgt een dino-ei, de kleur van het ei bepaalt in welk groepje een kind terecht komt.
7. Spoor meisjes ook eens aan om een knikkerbaan te bouwen of met blokken te spelen. Geef ook eens een droevige pop aan een jongen om te troosten.

BRONNEN

Genderneutraliteit. (z.d.). Geraadpleegd van <https://overheid.vlaanderen.be/genderneutraliteit>

Geslacht versus gender. (2018). Geraadpleegd van <http://www.weljongniethetero.be/infobox/geslacht-versus-gender?position=3&list=4IMm-K9JzoutANj75bGgUd1Skt7XQqOV7gG27X62TXI>

Rosa_Toolkit. (z.d.). Geraadpleegd van https://rosavzw.be/assets/files/general/Rosa_Toolkit_derde-proef-1.pdf

Sensoa. (2021). Geraadpleegd van <https://www.sensoa.be/seksuele-ontwikkeling-van-kinderen-en-jongeren>

Struyven, K. A., Baeten, M. B., Kyndt, E. K., & Sierens, E. S. (2017). Groot worden. Leuven 3000, België: LannooCampus.

Wat zijn stereotypen? (z.d.). Geraadpleegd van <https://www.watwat.be/racisme/wat-zijn-stereotypen>